

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук,
доцента кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ДОЛЬНІКОВОЇ ЛЮБОВІ ВАСИЛІВНИ
на дисертаційне дослідження
ДЕНЬКОВИЧ НАТАЛІЇ АНДРІЇВНИ

«Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання»

представлене на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Сучасне світове суспільство характеризується високим рівнем толерантності і уваги до запитів і потреб кожного свого громадянина, а соціальна політика розвинених європейських країн спрямована на створення умов гармонійного розвитку кожної особистості. Активна інтеграція України в європейський економічний та науковий простір сприяє кардинальним змінам і в освітній сфері, акцентуючи увагу на навчанні дітей з обмеженими функціональними можливостями, які мають особливі побутові, соціальні та освітні потреби. Освіта цієї категорії людей є важливим чинником у їхньому житті, оскільки дозволяє не тільки засвоїти певну інформацію, а побудувати фундамент їхнього подальшого розвитку та соціальної інтеграції. Для них освіта - це не просто можливість постійно пізнавати щось нове, а необхідна умова щоденного буття. В Україні, в силу історично-ментальних особливостей, діти з обмеженими можливостями донедавна були незахищеними і часто «непотрібними» суспільству, а народження такої дитини звучало як вирок для батьків, а тому спостерігалися часті відмови батьків від таких дітей, садочки і школи не приймали їх на навчання, а як наслідок, вони не могли отримати професію, тобто не могли адаптуватись в суспільство, яке не готове до толерантного сприйняття та розуміння людей, які тільки в деяких проявах інші. При цьому страждали і не отримували належної допомоги батьки, а педагогічні працівники освітніх закладів часто не знали як працювати з такими дітьми. Тільки після прийняття Закону України «Про освіту» питання організування навчання дітей з обмеженими можливостями стало

активно обговорюватись, з'явилися цікаві наукові розвідки по забезпеченню якісного організування навчання дітей з особливими освітніми в умовах інклюзивного навчання. Науковцями доведено, що діти з обмеженими можливостями потребують більшої уваги та ефективнішої роботи з ними в процесі урахування їхніх потреб та проблем. Однак, не слід забувати, що потреби таких дітей є абсолютно нормальними, а значить, можуть і повинні бути задоволені у рамках життєдіяльності кожного суспільства поруч з дітьми, що не мають таких функціональних обмежень. Як свідчать наукові дослідження дуже часто такі діти мають потяг і здатності до творчої діяльності у різних видах мистецтва і тому можуть успішно реалізуватись через здобуття освіти у закладі професійної (професійно-технічної) освіти і саме заклади професійної (професійно-технічної освіти) є найбільш готовими для надання професії особам з особливими освітніми потребами. Сьогодні в Україні продовжується робота над розробкою державних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти, в основу якої покладено людиноцентричну та компетентнісну парадигми, що має опертя і на роботу з дітьми з обмеженими функціональними потребами. На сучасному етапі значна увага українського суспільства спрямовується на створення сприятливих умов для найповнішої самореалізації людей з функціональними обмеженнями та інтеграції їх у суспільство. Поряд із зацікавленням науковців питаннями розвитку професійної (професійно-технічної) освіти, підготовки фахівців, специфіки організації інклюзивного академічного середовища, проблема підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного навчання у закладі професійної (професійно-технічної освіти) все більше цікавить дослідників і потребує додаткового висвітлення. Саме тому дисертаційне дослідження Денькович Наталії Андріївни вважаємо своєчасним та доцільним, оскільки воно сприятиме оптимізації створення національної моделі підготовки учнів закладу професійної (професійно-технічної) освіти за професією «Живописець» в умовах інклюзивного навчання.

Тема дисертаційного дослідження Денькович Н.А. відповідає науковому напряму кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Інституту права, психології та інноваційної освіти (протокол № 9/18 від 08.10.2018) Національного університету «Львівська політехніка».

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження, констатуємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертанткою аналітично обґрунтовано теоретичні засади підготовки фахівців за професією «Живописець» у закладі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання як науково-педагогічну проблему, схарактеризовано елементи і спроектовано авторську модель підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання, визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування фахових компетентностей, що забезпечують ефективність моделі підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти; теоретично аргументовано і розроблено навчально-методичний комплекс, спрямований на інтеграцію потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності здобувачів освіти в інклюзивному середовищі закладу професійної (професійно-технічної) освіти та встановлено поетапний розвиток рівнів підготовки фахівців за професією «Живописець»; подано результати організування та проведення педагогічного експерименту щодо перевірки ефективності авторської моделі підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти й педагогічних умов її реалізації.

3. Нові факти, одержані здобувачем

В дисертаційній роботі Денькович Н.А. *вперше* спроектовано й теоретично обґрунтовано *модель* підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти, що охоплює цільовий теоретико-методологічний, змістово-операційний та результативний компоненти, а також *педагогічні умови її реалізації* (формування мотивації здобувачів освіти до освоєння професії «Живописець» в умовах інклюзивного освітнього середовища; оновлення змістового наповнення підготовки фахівців за професією «Живописець» з урахуванням специфіки інклюзивного академічного середовища; використання інноваційних організаційних форм, методів і технологій навчання у процесі підготовки фахівців за професією «Живописець» в інклюзивному академічному середовищі); *розроблено та апробовано* навчально-методичний комплекс, спрямований на поєднання потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності в інклюзивному середовищі закладу професійної (професійно-технічної) освіти та поетапний розвиток рівнів підготовки фахівців за професією «Живописець»; *експериментально перевірено* ефективність авторської моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного

академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти й педагогічних умов її реалізації.

Удосконалено діагностичний інструментарій наукового дослідження підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до розроблених критеріїв: мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, оцінно-результативний.

Уточнено сутність понять «професійно-технічна освіта», «професійна підготовка», «мистецька освіта», «фахівець образотворчого мистецтва», «фахівець декоративного мистецтва», «професія «Живописець», «інклюзивне навчання», «учень з особливими освітніми потребами».

Подальшого розвитку набули положення про використання потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти; розвиток мотивації до освоєння професії «Живописець» та повноцінної реалізації на ринку праці.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Денькович Н.А дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Вивчення джерельної бази (268 найменувань, з них 37 – іноземною мовою), уможливило виокремлення низки суперечностей між потребою у забезпеченні рівних прав для здобуття професійної (професійно-технічної) освіти для усіх без винятку громадян та недостатнім рівнем забезпечення відповідних педагогічних умов для його реалізації у системі професійної (професійно-технічної) освіти; між потребою у підготовці висококваліфікованих фахівців за професією «Живописець», готових до функціонування на ринку праці та особистісної й професійної реалізації, та необхідністю удосконалення загально-професійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки у контексті розробленого Державного стандарту; між необхідністю підвищення рівня підготовки фахівців за професією «Живописець» потребою у розробленні відповідного навчально-методичного забезпечення для реалізації інклюзивного навчання.

Науковий апарат, викладений у вступі, дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної освіти) в умовах інклюзивного навчання, виокремлення і аргументування педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець», можливості використання прогресивних ідей і досвіду педагогів в умовах інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти України, що зумовило використання теоретичних і практичних методів наукового дослідження.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань та досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи професійної (професійно-технічної) освіти України.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Дисертантка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, діаграми та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Результати дослідження впроваджено впроваджено в освітній процес Державного навчального закладу «Художнє професійно-технічне училище ім. Й. П. Станька Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 134а від 25.11.2021); Державного професійно-технічного навчального закладу «Стрийське вище художнє професійне училище» Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 127 від 17.11.2021); Державного навчального закладу «Львівське вище професійне художнє училище» Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 144 від 01.12.2021); Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-2274 від 23.12.2021); Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 03-01/10/4216 від 31.12.2021); Державного навчального закладу «Дубенське вище художнє професійно-технічне училище» (довідка без номера); Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 50/21 від 16.12.2021).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Основні положення дисертації, матеріали дослідження, база даних, модель підготовки фахівців за професією «Живописець» в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі удосконалення програм підготовки фахівців за спеціальністю «Живописець», а також у системі неперервного професійного розвитку педагогів закладів професійної (професійно-технічної освіти), що працюють з учнями в інклюзивних групах, а розроблений авторкою навчально-методичний комплекс по організуванню і забезпеченню навчання учнів за професією «Живописець» відповідає змістовому компоненту підготовки фахівців за спеціальністю «Живописець» і може активно використовуватись в реалізації

операційного компонента освітнього процесу в інклюзивних групах закладу професійної (професійно-технічної освіти).

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 22 таблиці, 25 рисунків та 14 додатків.

У першому розділі *«Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання як науково-педагогічна проблема»* висвітлено результати аналізу поняттєво-категорійного апарату дослідження, подано характеристику особливостей професійної підготовки фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання. Авторкою з'ясовано, що на початку ХХІ століття особлива увага теоретиків та практиків освітньої галузі зосереджена на проблемі забезпечення рівних можливостей щодо здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами, подано аналіз нормативно-правової документації освітньої галузі та документів рекомендаційного характеру Європейського Союзу й України. Акцентовано на визначенні інклюзивної освіти, як потенціалу для інтелектуального, духовного, фізичного, культурного, економічного, соціального розвитку суспільства загалом та людини, як найвищої цінності демократичного суспільства, зокрема. Виконано аналіз поняттєво-категорійного апарату дослідження та подано визначення його основних понять і категорій у нормативно-правовому та науково-теоретичному дискурсі: «професійно-технічна освіта», «професійна підготовка», «мистецька освіта», «фахівець образотворчого мистецтва», «фахівець декоративного мистецтва», «професія «Живописець», «інклюзивне навчання», «учень з особливими освітніми потребами». Розглянуто основні нормативні документи, які регулюють розвиток функціонування системи професійної (професійно-технічної) освіти; представлено результати аналізу напрацювань зарубіжних та вітчизняних науковців, що досліджували інклюзивне навчання; окреслено категорію осіб з особливими освітніми потребами (учні, що мають проблеми слуху, порушення мовлення, фізичні вади та хронічні хвороби), які навчаються у системі професійної (професійно-технічної) освіти за програмами підготовки фахівця за професією «Живописець» та наведено особливості реформування системи освіти в Україні на сучасному етапі, наголошено на особливостях побудови освітньо-професійних

програм підготовки фахівця за професією «Живописець» у системі професійної (професійно-технічної) освіти, серед яких використання модульно-компетентнісного підходу до структурування професійної підготовки, її системний характер, а також принципи гнучкості, прозорості, індивідуалізації, відповідності потребам ринку праці, запитам суспільства, інтересам здобувача освіти. Проаналізовано загально-професійні, ключові та професійні компетентності фахівця, на формування яких спрямоване навчання у системі професійної (професійно-технічної) освіти, що визначаються у контексті ключових компетентностей, визначених у Рекомендаціях Ради Європейського Союзу та Національній рамці кваліфікацій. Схарактеризовано чинники, що сприяють формуванню та ефективному функціонуванню інклюзивного академічного середовища: злагоджена співпраця усіх учасників академічної спільноти та стейкхолдерів; вдумлива організація інклюзивного навчання, соціалізація осіб з особливими освітніми потребами; підготовка педагогічного персоналу до реалізації інклюзивного навчання тощо.

У другому розділі *«Модель підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання та умови її реалізації»* представлено методика і логіку виконання дослідження; висвітлено педагогічні умови реалізації моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної освіти) (П(ПТ)О) в умовах інклюзивного навчання; подано авторську модель підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та схарактеризовано особливості її теоретико-методологічного та змістово-операційного компонентів. Обґрунтовано проектування методика і логіки дослідження на основі застосування теоретико-методологічних положень та кращих зразків практики професійної педагогіки. Дисертанткою представлено характеристику основних етапів експериментального дослідження; висвітлено структуру готовності до професійної діяльності сучасного фахівця; представлено особливості виокремлення критеріїв та показників. Висвітлено особливості реалізації практичного етапу дослідження (в тому числі на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій), який забезпечив можливість

впровадження авторських ідей у практику професійної (професійно-технічної) освіти. Охарактеризовано цільовий компонент моделі та визначено, що метою є підготовка фахівця, який володіє необхідним обсягом професійних знань, умінь і навичок, професійних цінностей і ставлення, готовий до особистісної та професійної реалізації на ринку праці, здорової конкуренції та професійної мобільності, професійного розвитку й кар'єрного зростання. Схарактеризовано теоретико-методологічний компонент моделі

підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу П(ПТ)О, що охоплює гуманістичну та компетентнісну парадигму освіти, теорії творчості, концепцію мистецької освіти; системний, синергетичний, гуманістичний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний підходи; загальнонаукові (науковості, цілісності, неперервності, наступності, інтегрованості теорії і практики, усвідомленого та ґрунтового освоєння знань) та специфічні (інклюзивності, соціалізації та співробітництва, міждисциплінарності та професійної спрямованості) принципи. Виконано аналіз та обґрунтування змістово-операційного компоненту моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець», а також визначено його значення для удосконалення загально-професійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки фахівців за професією «Живописець» у закладі П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання та педагогічних умов її реалізації»* представлено методика та програму реалізації експериментального дослідження; особливості організування констатувального експерименту та отримані результати дослідження; подано результати перевірки ефективності моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання та педагогічних умов її реалізації. Авторкою описана програма констатувального, формувального та аналітико-узагальнювального етапів експериментального дослідження і характеристика методик визначення сформованості всіх складових досліджуваної проблеми, які застосовувались у дисертаційній роботі: методики М. Рокича «Ціннісні орієнтації», К. Замфір у модифікації А. Реана «Мотивація професійної діяльності», кваліметрія, анкетування, тестування, самооцінка. Перевірка авторської моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання проходила за такими етапами: перший, підготовчий етап, полягав у впровадженні курсу за вибором студентів («Формування професійної готовності фахівців за професією «Живописець») у закладах професійної освіти в умовах інклюзивного навчання», а також відповідних дидактичних матеріалів (електронні навчально-методичні комплекси, системи керування навчальним вмістом, комп'ютерні навчальні системи і тренажери, електронні бібліотеки, педагогічні програмні засоби, тестові системи, віртуальні спільноти, web-сайт закладу); другий етап передбачав проведення майстер-класу та освоєння структурованих тематичних розділів; третій – це реалізація інтерактивних технологій завдяки технічним засобам та пристроям, які поліпшили досвід і

результати професійної підготовки здобувачів освіти; четвертий - розроблення і проведення майстер-класу для здобувачів освіти, що навчаються за професією «Живописець» у закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання; п'ятий етап передбачав оцінювання ефективності моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання та педагогічних умов її реалізації; шостий, узагальнювальний етап - систематизація результатів, констатування збагачення суб'єктного досвіду майбутніх фахівців за професією «Живописець» в окресленому напрямі, моделювання ситуації успіху. Представлені результати експериментального дослідження з формування професійної готовності здобувачів освіти, що навчаються за професією «Живописець» у закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання, підтвердили доцільність та раціональність уведення в освітній процес пропонованої авторської моделі, а результати навчання показують позитивну динаміку формування професійної готовності майбутніх фахівців за професією «Живописець» у закладах П(ПТ)О в умовах інклюзивного навчання в дослідній групі, що професійно і переконливо дисертантка продемонструвала в таблицях і діаграмах.

У мовно-стилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних дисертанткою результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У першому розділі дисертаційної роботи на основі детального аналізу поняттєво-категорійного апарату доцільним було б подавати узагальнене авторське визначення понять.

2. Дискусійним є питання трактування інтеграції як концепції і як проблеми, що подано в роботі на стор 48, а також трактування майстер-класу, що подано на стор 154.

3. Подана авторська модель недостатньо, на нашу думку, відображає особливості інклюзивного середовища при виокремленні форм, методів і засобів навчання.

4. У Розділі III дисертації авторка наголошує на розробленому діагностичному інструментарії для виявлення професійної готовності майбутніх фахівців за професією «Живописець» у закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання, але не подає характеристики цього інструментарію. Вважаємо, що необхідно було б розмістити ці розроблені авторкою матеріали в Додатках.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати дисертаційного дослідження висвітлені у 23-ох публікаціях (із них 22 одноосібні), серед яких: 5 статей у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у виданні, що включене до Web of Science Core Collection, 1 розділ у колективній монографії, 13 праць апробаційного характеру, 3 наукові праці, що додатково висвітлюють результати дослідження.

10. Висновок

Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Денькович Н.А. на тему: «Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Денькович Наталія Андріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та
інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»

Любов ДОЛЬНІКОВА

Дольнікової Л.В. заслуго.

секретар НУ «Львівська політехніка»

Р. Б. Гофманський?